



בס"ד | דף מס' 1 | שיעור מקוון במסכת ברכות | הרב ישי יסלזון
מקור מצוטט | [מקור להרחבה] | סתם הפנייה היא למסכת כתובות

[קישור לזום בימי רביעי בשעה 20:45](#) | [קישור לקבוצת הוואטסאפ של השיעור](#)

ב. חיוב קריאת שמע מדאורייתא או מדרבנן

במשנה ובגמ' עד: "...והדר פריש מילי דערבית".

❖ בשיעור נעסוק בשאלה האם החיוב לקרוא את שמע הוא מן התורה או מדרבנן. לימדו את המקורות ונסו לחשוב מה עולה מן הסוגיות:

המקורות

- כ: במשנה ובגמ' עד: "...ותפלה דרבנן" ובהמשך: "אמר רב יהודה ספק קורא... כל היום כולו".
- תוד"ה 'זהכי גרסי' בדף כא. ותוד"ה 'בעל קרי' בדף כ:.¹

❖ עיינו במקורות שלהלן וחישובו כיצד הבינו הראשונים את שיטת ר' אלעזר:

- תורא"ש דף כא. ד"ה 'ר' אלעזר אמר ספק', רי"ף ברכות יב. בגמ' עד: "...דקי"ל ק"ש דאורייתא".

❖ להבנת רבינו יונה (שמקורה ברא"ה) איך יש להבין את דעת רב יהודה?

- תלמידי רבינו יונה יב: באלפס ד"ה 'גמ', מנחות צט: בגמ' עד: "...בפני עמי הארץ", פני הושע ברכות ב. ד"ה 'מאימתי': "לכך היה נראה לי" עד "...בכמה דוכתין לפסק הלכה דק"ש דרבנן".

❖ המקורות הבאים עוסקים בשאלה איזה חלק מקריאת שמע הוא מן התורה?

- יג: "ת"ר שמע ישראל...יהודה הנשיא", ב. תוד"ה 'מאימתי' עד: "...היה לו לקרות", שו"ת הרשב"א ח"א סימן שכ², רש"י ב. ד"ה 'עד סוף', רבינו יונה א. ד"ה 'ואיפסיקא'.
- רמב"ם קריאת שמע פ"א ה"א-ה"ב ופ"ב ה"א, קרית ספר על הרמב"ם קריאת שמע פ"א עד: "...אלא ודאי כדכתיבנא", (מלחמות ה' ר"ה ז. באלפס "ולפי הנראה יש ראייה... ולא חוור").

מקורות להרחבה: שו"ת שאגת אריה סימן א.

להלכה: שו"ע או"ח סז.

ציטוטי מקורות

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כא עמוד א

ר' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא ויקרא. ואפילו אי ס"ל ק"ש דרבנן חמירא ליה מתפלה משום דאית בה קבלת עול מלכות שמים.

¹ שיטת תוסי' מובאת גם במקומות נוספים: סוטה לב. תוד"ה 'קרית שמעי' עד: "...וקרית שמע דרבנן", מנחות מג: תוד"ה 'ואיזו', ב"ק פז. תוד"ה 'וכן היה' השני בעיקר מ: "אבל אם ראה ונסתמא" בסופו.

² המעוניינים להעמיק בדעת הרשב"א ראו דבריו בסוגיין "ומה שאין אנו קורין... לחזור ולקרית",

גמ' אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא דס"ל לשמואל דק"ש דרבנן ואף על פי שכתוב בתורה ובשכבך ובקומך ס"ל לשמואל שלא אמרה תורה דוקא ק"ש אלא שיקרא בתורה בכ"מ שירצה ומה שאנו קורין זאת הפרשה דוקא אינו אלא מדרבנן ולפיכך ס"ל אינו חוזר וקורא:

פני יהושע מסכת ברכות דף ב עמוד א

לכך היה נראה לי ליישב כל הסוגיות והנוסחאות שיהיו עולין בקנה אחד דאפילו לר"י ורב יוסף דאמרי ק"ש דרבנן והאי בשכבך ובקומך בדברי תורה כתיב אפ"ה מודו דמן התורה צריך לקרות פרשה אחת בשחרית ופרשה אחת בערבית אפילו איזה פרשה שירצה ובלבד שיקרא אותה הפרשה ככל דיני ק"ש השנוין במכילתין ובפרק היה קורא ובזמן ק"ש אלא שמצוה מן המובחר היא לקרות פרשת ק"ש דאית בה תרתי דהא אית ביה עול מלכות שמים, וכן דקדקתי מלשון רבינו יונה ז"ל שם בהך סוגיא דבעל קרי במימרא דר"י, ואף על גב דבמשנה דבעל קרי דהתם כתבו תלמידי רבינו יונה בשמו שלמדנו בפירוש דק"ש דאורייתא אפ"ה כתבו שם בסמוך לזה הך סברא שכתבתי דלר"י דאמר האי בדברי תורה כתיב היינו משום דסובר דבדיעבד יוצא אם קרא פרשה בכל מקום שירצה ולפי"ז צריך לומר כמו שכתבתי שם בחידושינו דהא דאמר ר"י ספק קרא ספק לא קרא היינו שידוע לו שכבר יצא בפרשה אחרת כגון פרשת ציצית וכיוצא בה.

נמצא דלפי"ז היה באפשר ליישב כל הסוגיות שלפנינו דלא פליגי אהדדי והיינו דאמרינן נמי בשמעתין תנא היכא קאי תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך הרי שצריך לקרות מיהו פרשה אחת מן התורה לכו"ע בזמן שכיבה וכיון שכבר נהגו לקרות פרשה אחת עצמה כנראה מלשון הגמרא סוף פרק מקום שנהגו [פסחים נ"ו ע"א] דאפילו בימי יעקב ומשה היו קורין אותה אלא דיעקב אמר ברוך שם כבוד מלכותו ומשה לא אמרו ולכך התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי אלמא שהיו נוהגין לקרות פרשת שמע מימות עולם מש"ה שפיר קתני מאימתי קורין, ומכ"ש דאתי שפיר לפי מה שהעליתי כאן בלשון הגמרא מדקאמר ואבע"א דיליף מברייתו של עולם אלמא דלא פסיקא ליה הך מילתא דבשכבך ובקומך איירי דוקא בק"ש. זהו מה שהעליתי בחידושינו בכמה דוכתין דהנך פירקין כדי ליישב שיטת התוס' שכתבו בכמה דוכתין לפסק הלכה דק"ש דרבנן.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן שכ

כתבת עוד שתמהת על דברי הרב רבי משה ז"ל שכתב בפרק שני מקרית שמע ספק קרא ק"ש = קריאת שמע = ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה. והיאך אפשר? והלא ברכות דרבנן ומספק אינו מברך ואם בירך עובר משום לא תשא?

תשובה מה שעלה בדעתך שכל ספק מצוה אין מברכין עליה לפי שכל ברכות המצות דרבנ' לא דברי הכל הוא. שרש"י ז"ל פירש בפרק במה מדליקין (דף כ"ג) גבי הא דרבא דאמר רוב עמי הארץ מעשרין הן. לעולם אפילו ספק דדבריהם בעי ברכה. ודמאי אפילו ספק לא הוי אלא חומרא בעלמא דרוב עמי הארץ מעשרין הן. ע"כ דברי הרב ז"ל. ואף על פי שאמרו ספק קרא קרית שמע ספק לא קרא אינו חוזר וקורא. ספק אמר אמת ויציא ספק לא אמר אמת ויציא חוזר ואומר אמת ויציא. אמת ויציא דאורייתא קרית שמע דרבנן. י"ל שאף הרב ז"ל לא אמרה אלא בספק דדבריהם שיש לו עיקר בדאורייתא. ומכל מקום קושיתך על הר"מ ז"ל עדיין במקומה עומדת. שהוא ז"ל כתב מפורש שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אם לאו אף על פי שעיקר עשיית המצוה דאורייתא או שהוא מסופק אם הוא חייב בה כמילת מי שנולד כשהוא מהול או בח' דסוכה שהוא ספק ז' לא מברכין כלל. וכדאמרינן התם בסוכה מיתב יתבינן ברוכי לא מברכין. וכן

השיב גם לחכמי לונל. ואני אומר באולי לדעת הרב ז"ל שהוא סבור דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות /קורא/ לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת. אי נמי משום עסק תורה כדרך שהיה מעביר ידיו על גבי עיניו ומקבל עליו מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון לבד. הא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה. וכענין שאמרו במאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה. ופרישו מאי לא הפסיד בברכות. ואולי למדה עוד הרב ממה שאמר ר' אליעזר ספק קרא קרית שמע ספק לא קרא חוזר וקורא. ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא ואף על פי שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון. ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהוי דרבנן לא. וטעמא דמלתא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא בעיקר תקנתו. ומדומה אני שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב החסיד ז"ל בחוזר וקורא כל פרשיותיה ולא סגי לן בחוזר וקורא פסוק ראשון. ואולי מהסכמה זו כתב הרב ז"ל כן אפילו בברכות.

רבינו יונה מסכת ברכות דף א עמוד א

ואיפסיקא הלכתא (בגמ' דף ח ב) כרבן גמליאל דאמר שסוף זמן קריאת שמע עד שיעלה עמוד השחר וזמן התחלת קריאתה היא מיציאת הכוכבים ואילך כרבי אליעזר דבהא ליכא מאן דפליג עליה: ובירושלמי שואל על מה נהגו העולם לקרות ק"ש קודם זה הזמן והכי אמרינן התם הקורא קודם לכן לא יצא א"כ למה קורין אותה בבהכ"נ ומהדרי לא לצאת בה אלא לעמוד בתפלה מתוך ד"ת וכיון שק"ש של בית הכנסת אינו לצאת ידי חובה ואח"כ צריך לקרותה בבית לצאת ידי חיוב של תורה צריך כל אדם להיות נזהר בקריאתה ושלא יסמוך על הקריאה שקורא על מטתו מפני כמה דברים [...] ועוד שהק"ש של חיוב צריך שיאמר אותה בברכה ושיקרא לפחות ב' פרשיות ראשונות שבהן עול מלכות שמים ועול המצות וק"ש שעל מטתו אומר אותה בלא ברכה ואינו אומר אלא פרשה ראשונה בלבד ומפני כל הטעמים האלו צריך שלא לסמוך לצאת ידי חובה על אותה שקורין סמוך למטה וצריך ג"כ שלא להסמך על אותה של בהכ"נ:

רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק א הלכה א - ג

(א) פעמים בכל יום קוראין ק"ש בערב ובבוקר, שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה, ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום.
(ב) ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן: שמע והיה אם שמוע ויאמר, ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו, ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על (זכירת) שאר כל המצות, ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצות.

רמב"ם הלכות קריאת שמע פרק ב הלכה א

הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו א והשאר אם לא כיון לבו יצא, אפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה ב יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון.

קרית ספר הלכות קריאת שמע פרק א

מצוה יז. לקרות קריאת שמע פעמים בכל יום בערב ובבוקר שנאמר בשכבך ובקומך וזהו בשעה שבני אדם שוכבים והוא לילה ובשעה שבני אדם עומדים והוא יום ומהו קורא שלשה פרשיות אלו שמע והיה אם שמוע ויאמר דכתיב בהו בשכבך ובקומך ומקדימין שמע שיש בה יחוד ה' ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על זכירת שאר כל המצות ואח"כ פרשת ציצית שגם היא יש

בה ציווי על זכירת כל המצות. ומדאוריתא כיון שקרא פסוק ראשון שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד יצא ידי חובתו והיא שכיון בו דכתיב שמע וכתוב הסכת ושמע ישראל מה להלן בכוונה דכתיב הסכת הכא נמי בכוונה ונראה דאפילו הכי בקריאת כל הג' פרשיות מקיים מצוה מדאוריתא אף על גב דבפסוק ראשון נפטר מידי דהוה אקריאת התורה דנפטר בקביעת איזו שעה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה ורבי יוחנן אמר אפילו לא קרא אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש וגו' ואפילו הכי אם לומד כל היום והלילה הוא מקיים מצות תלמוד תורה מדאוריתא הכי נמי הכא אף על גב דנפטר מידי חובת קרית שמע בפסוק ראשון כשקורא כל הג' פרשיות הוא מקיים מצות דאוריתא ולהכי אמרינן בגמרא קרית שמע דאוריתא פוסק בין פרק הלל מיבעיא משמע דכל הג' פרקים הוו כדאוריתא כיון דמקיים מצוה דאוריתא בקריאתם דאי לאו הכי אלא דאינו מקיים בקריאתם כי אם מצות דרבנן היכי קאמר ק"ש דאוריתא פוסק הלא כבר קרא פסוק ראשון שהוא מדאוריתא והשאר מדרבנן אלא ודאי כדכתיבנא.

מלחמת ה' מסכת ראש השנה דף ז עמוד א

ולפי הנראה יש ראייה דמצות צריכות כוונה מדקי"ל גבי ק"ש דבפסוק ראשון צריכה כוונה כדפסק רבה בדוכתא ואילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה אפי' פסוק ראשון נמי לא בעי כוונה ממאי מדאקשינן ממתני' דהיה קורא מאי לאו אם כוון לבו לצאת וש"מ מצות צריכות כוונה ומאי קושיא לימא מאי כוון לבו בפסוק ראשון או בפרק ראשון אלא ש"מ למ"ד מצות אינן צריכות כוונה אף פסוק ראשון אינו צריך כוונה כמגילה ושופר ושאר כל המצות כק"ש ותנאי היא ועיקר קושיין מסתם מתני' והוה מצינן למימר הא נמי חד מהנהו תנאי היא א"נ רב אחא היא דאמר כולה צריכה כוונת הלב הלכך מדקי"ל בפסוק ראשון צריך כוונת הלב ש"מ מצות צריכות כוונה ואם תשאל כיון דמצות צריכות כוונה כולה נמי ליבעי כוונה זו אינה שאלה שעיקר ק"ש פסוק ראשון ובו יוצא ידי חובתו כדאמרי' עלה התם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר"י הנשיא ואיתמר נמי התם אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס יצא אלמא אף מצות קריאה בדיעבד ליתא אלא בפסוק ראשון ומש"ה צריך כוונת הלב כשאר כל המצות שצריכות כוונה ומאן דמפרש תרי גווני בכוונה לא צהיר לפום גמרא ולא חוור.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סז סעיף א

ספק אם קרא ק"ש, חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה. אבל אם יודע שקראה, אלא שמסופק אם ברך לפניו ולאחריה, אינו חוזר ומברך.